

УДК: 378. 02. 042. 85 (074)

О.А. КОЗИЦЬКА, Г.О. ТУПАЛЬСЬКА

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
КОНТАМІНОВАНИХ СКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ**

Резюме. У статті йдеться про багатокомпонентне складне речення, його часові параметри. Визначено типові позиції часових поєднань у складній структурі. Наголошено на використанні минулого часу як основного у межах багатокомпонентної конструкції.

Ключові слова: часові параметри, багатокомпонентне речення, контамінована структура.

Сучасні досягнення в галузі лінгвістики, теорії спілкування, методики навчання мови та в інших науках і дисциплінах, що пов'язані з формуванням мовної та мовленнєвої компетентності студентів, тісно пов'язані з визначенням місця і статусу складних багатокомпонентних конструкцій (СБР) у сучасному мовознавстві. Через те вважаємо за необхідне визначити особливості часових співвідношень предикативних одиниць складних контамінованих речень (КСБР). Категорія часу – одна з характерних ознак будь-якого речення. Просте речення функціонує здебільшого в одній часовій площині.

Мета статті – дослідити як відбувається контамінація часових параметрів простих речень у межах складної структури, основним виступає якийсь один час або поєднання різних часів.

У сучасній лінгвістиці питання часової співвіднесеності предикативних одиниць СБР розробляла Н.С. Ганцовська, яка зауважувала, що «неоднаково розгортаються події в просторі й часі в різних частинах складного багатокомпонентного речення, різних його типах. Вони значною мірою залежать від авторської інтенції, конситуації і виду інформації, яка міститься в тексті» [1, 88]. В українському мовознавстві це питання досліджували К.Ф. Шульжук [4, 14-18]; О.О. Кузьмич [2]; Т.М. Шкарбан [3, 54-59].

Регулярними часовими планами у багатокомпонентних контамінованих утвореннях виступають минулий час і минулий – теперішній час. Теперішній час та поєднання теперішній час – інфінітив, який нейтральний до часового значення, найширше використовуються в науковому стилі: *«Діалектичний метод учить, що природу треба розглядати як єдине ціле, де все перебуває у зв'язку і взаємодії, що в природі все рухається і змінюється, що в усіх процесах природи поступові кількісні зміни приводять до стрибкоподібних якісних змін, що все має свій негативний і позитивний бік, що боротьба суперечностей зумовлює розвиток»* (З підручника).

У художньому стилі регулярно використовується минулий час та минулий - теперішній час. Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що епічний опис подій вимагає здебільшого минулого часу: *«Коли Громський прощався з кочегаркою, його напарник, далебі старший за нього, подарував йому на пам'ять лопату, якою він працював, признавшись нарешті, що та лопата належала його батькові»* (В. Земляк); *«Коли їй було шістнадцять років, а йому вісімнадцять, він був першим, хто держав її мовчки за руку біля перелазу в тихий вечір і довго не випускав руки, хто пробудив у ній ніжність, мрії, бажання щастя, і надії, і сльози»* (О. Довженко).

«Чистий» теперішній час також використовується регулярно в КСБР, однак він функціонує здебільшого в поєднанні з минулим часом: *«Коли підходили до дому, мешканці Чурук-Су поглядали на сумного Ахмета, що йшов поруч веселого чужинця, який приязно розмовляє з ним»* (О. Досвітній).

Напіврегулярними є такі поєднання:

- 1) теперішній час – майбутній час: *«Слушними є міркування В. О. Сухомлинського про те, що дитина знатиме й любитиме українську мову лише тоді, коли разом із змістом сприйматиме яскраве емоційне забарвлення, живий трепет музики рідного слова, коли сама творитиме цю музику»* (В. Проценко);
- 2) минулий час – теперішній час – форма інфінітива: *«Як тільки вони вийшли, Оксен, на ходу застібаючи піджак, каже, що сьогодні хоче скликати правління, щоб обговорити питання про хід сіви»* (Г. Тютюнник);
- 3) минулий час – майбутній час: *«Неначе передчув зраду, писала княгиня Раїна в своєму тестаменті, що на голову її милого одинака Яреми впаде прокляття 318 єпископів Нікейських, якщо не дотримає вірності благочестивій грецько-східній вірі»* (П. Феденко);
- 4) форма умовного способу – минулий час – теперішній час – форма умовного способу: *«Коли б не Артемова сестра, в якій ми жили в Дараганах, не знаю, що було б»* (І. Власенко);
- 5) форма умовного способу – форма інфінітива: *«Наплював би я тому в вічі, коли хто сказав би мені, що себе забувати треба, що за свою долю битись – гріх»* (В. Винниченко);
- 6) форма наказового способу – майбутній час – теперішній час: *«Хай побачать, як буде чудово, коли все тихо навкруги, коли всі стять»* (В. Підмогильний);
- 7) теперішній час – минулий час – форма інфінітива: *«Поки померлий тазда вибирається у поле, поки він годував волів і лагодив плуг, молоді краєни обступили його вогненным колом і стерегли від щезників, які чатували на душу, щоб кинути її у пекло, й берегли також від янголів небесних, щоб не підхотили душу під руки та не повели до раю»* (Р. Федорів).

Напіврегулярним у КСБР виступає майбутній час, який може поєднуватися з теперішнім або минулим часом та формою інфінітива.

© О.А. Козицька, Г.О. Тупальська, 2017

Характерно, що в конструкціях з однорідними супідрядними блок підрядних компонентів має здебільшого спільний часовий план, хоч трапляються випадки вживання різних часових параметрів. Пор.: «Проте й там нещасній жінці, мабуть, чути було, як гатить у двері її в'язень, як аж здригається землянка від його несамовитої грюкотняви, від зливи проклять, що влітають з амбразури» (О. Гончар); «І все-таки я пишу тобі про це, бо любив, бо люблю і любитиму тебе, бо рана, що її завдав тобі, стала мою раною» (М. Бажан).

Отже, КСБР є досить гнучкими щодо вживання різних часових площин. За нашими спостереженнями, у сучасній українській мові функціонують переважно контаміновані структури, у яких представлені два-три часових плани, що для інших СБР є нетиповим. Трапляються конструкції з більшою кількістю часових параметрів. Так, у реченні «Якби я був великим полководцем, якби був головнокомандувачем, очевидно, все зробив би для того, щоб не віддати ворогові Кисва, який для мене особисто є найбільшою святинією нашої історії» (П. Загребельний) модальність передається дієсловами минулого часу, формою умовного способу, формою інфінітива, теперішнього часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганцовская Н.С. К вопросу о глубине многокомпонентных сложноподчиненных предложений / Н.С. Ганцовская // Вопросы русского языка: сб. науч. тр. – Ярославль, 1976. – Вып. 158. – С. 83-90.
2. Кузьмич О.О. Складні конструкції з послідовною підрядністю у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук / О.О. Кузьмич. – К., 1995. – 21 с.
3. Шкарбан Т.М. Складні конструкції з однорідною супідрядністю в сучасній українській мові: дис. канд. філол. наук / Т.М. Шкарбан. – К., 1996. – 170 с.
4. Шульжук К.Ф. Внутрішня структура і часові параметри предикативних одиниць у складних багатоконпонентних реченнях / К.Ф. Шульжук // Мовознавство. – 1988. – №6. – С. 14-18.

О.А. КОЗИЦКАЯ, Г.О. ТУПАЛЬСКАЯ. ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КОНТАМИНИРОВАННЫХ СЛОЖНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Резюме. В статье говорится о многокомпонентном сложном предложении, его временных параметрах. Определены типичные позиции временных сочетаний в сложной структуре. Отмечено использование прошедшего времени как основного в пределах многокомпонентной конструкции.

Ключевые слова: временные параметры, многокомпонентное предложение, контаминированная структура.

O.A. KOZICKA, H.O. TUPALSKA. FEATURES STUDY OF CONTAMINATED COMPLEX CONSTRUCTIONS IN MODERN LINGUISTICS

The summary. The article deals of the period, his timing. Determined typical time position combinations in complex structures. Emphasized the use of past tense as a major within multi-design.

Key words: timing, multi-sentence contaminated structure.

Рекомендовано до друку.
Д-р пед. наук, проф. І.М. Хом'як.
Одержано редакцією 09.03.2017 р.

УДК: 373.3:159.955

А.В. СЕНЧИЛО

ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Резюме. У статті аналізуються погляди щодо поняття пізнавальної самостійності у процесі навчання та розкривається взаємозв'язок між критичним мисленням і пізнавальною самостійністю молодших школярів.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, процес навчання, критичне мислення, пошукова спрямованість, самостійність мислення.

Інновації в педагогіці спрямовані на розробку та реалізацію нових цілей, змісту, засобів навчання і виховання учнів. Стрижнем освіти XXI століття, як визначено в Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи, є розвивальна, культуротворча домінанта виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем.

Тому сучасна школа вимагає від учителя великих зусиль для удосконалення процесу навчання: учні повинні здобувати в школі ті знання та вміння, які вони змогли б використовувати в реальному житті. Безумовно, що знання мають цінність тільки тоді, коли інформація критично осмислена, творчо перероблена і застосовується в різних видах діяльності, коли учень, використовуючи різні види самостійного пошуку, сам продукує ідеї – виводить формулу нового пізнання.

Метою статті є розглянути пізнавальну самостійність як одну з ключових властивостей особистості, що характеризується сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності.

© А.В. Сенчило, 2017